

Özgün Araştırma

Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı ve Özbakım Gücü Arasındaki İlişki: Bir Meta Analiz Çalışması

Cuma Fidan¹

Gönderim Tarihi: 1 Ağustos, 2023

Kabul Tarihi: 25 Kasım, 2024

Basım Tarihi: 30 Nisan, 2025

Öz

Amaç: Çalışmada, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, meta analiz yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Literatürde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara; “sağlık okuryazarlığı/health literacy, özbakım gücü/self-care ability” anahtar kelimeleri kullanılarak 1 Ocak–28 Temmuz 2023 tarihleri arasında YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, DergiPark ve TUBİTAK ULAKBİM veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışmada Türkçe ve/veya İngilizce yayın dilinde, makale, tez ve bildiri yayın türünde, tam metne ulaşılabilen, nicel araştırma yöntemi kapsamında Türkiye’de gerçekleştirilen ve sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında ulaşılan 2.240 çalışmadan 14’ü çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Dahil edilen çalışmalar; 2016-2023 yılları arasında, makale (n=5), tez (n=7) ve bildiri yayın türünde (n=2), Türkçe (n=12) ve İngilizce (n=2) yayın dilinde, tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yönteminde gerçekleştirilmiş olup toplam 4.015 birey üzerinde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Etki büyüklüğünün hesaplanmasında korelasyon etki büyüklüğü, ortak etki büyüklüğünün hesaplanmasında ise rastgele etki modeli kullanılmıştır (Q=238,44; sd=13; p<0,00; I²>0,75; T_j>0,20).

Bulgular: Egger regresyon testine göre yayın yanlılığı saptanmamıştır (t=1,05; p=0,16). Meta analiz sonuçları, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermiştir (M=0,37; %95 GA=0,25-0,48; p<0,001).

Sonuç: Çalışmada, sağlık okuryazarlığının özbakım gücünü pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiye etki edebilecek faktörlerin araştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: meta analiz, özbakım gücü, sağlık okuryazarlığı

¹Cuma Fidan (Sorumlu Yazar). (Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Muş/Merkez, e-posta: cmfdn91@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8581-5940)

Original Research

The Relationship Between Health Literacy and Self-Care Ability in Türkiye: A Meta-Analysis Study

Cuma Fidan¹

Submission Date: August 1st, 2023

Acceptance Date: November 25th, 2024

Pub. Date: April 30th, 2025

Abstract

Objectives: In this study, it was aimed to investigate the relationship between health literacy and self-care ability.

Materials and Methods: This research was carried out using the meta-analysis method. The studies that revealed the relationship between health literacy and self-care ability in the literature were accessed through YÖK Thesis Center, Google Scholar, DergiPark and TUBİTAK ULAKBİM databases between January 1 and July 28, 2023 using the keywords “sağlık okuryazarlığı/health literacy” and “özbakım gücü/self-care ability”. In this study, researches in Turkish and/or English publication language, articles, theses and conference papers publication type, full text accessible, conducted in Türkiye within the framework of quantitative research method and investigating the relationship between health literacy and self-care ability were included in the scope of study. Within the scope of the study, 14 of the 2.240 researches were included in the scope of the study. Those included studies were conducted between 2016 and 2023, in the publication types of articles (n=5), theses (n=7) and conference papers (n=2), in the publication languages of Turkish (n=12) and English (n=2), using descriptive and cross-sectional study methods, and examined the relationship between health literacy and self-care ability in a total of 4.015 people. The correlation effect size was used to calculate the effect size, while the random effect model was used to calculate the joint effect size (Q=238.44; sd=13; p<0.001; I²>0.75; T>0.20).

Results: The Egger regression test showed no publication bias (t=1.05; p=0.16). Meta-analysis results showed that there was a moderate positive association between health literacy and self-care ability (M=0.37; 95% CI=0.25-0.48; p<0.001).

Conclusion: In this study, health literacy was found to have a positive effect on self-care ability. It is recommended that studies be conducted to investigate the factors that may affect the relationship between health literacy and self-care ability.

Keywords: meta-analysis, self-care ability, health literacy

¹Cuma Fidan (Corresponding Author). (Mus Alparslan University, Faculty of Health Sciences, Department of Health Management, Center/Mus, e-mail: cmfdn91@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8581-5940)

Giriş

Sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlıklarını korumak ve geliştirmek için bilgiye erişme, anlama ve uygulamadaki yeteneklerini gösterir (Ahmadzadeh vd., 2021). Düşük sağlık okuryazarlığına sahip olan bireyler; tedaviye uymama, düzenli ilaç kullanmama, kötü hastalık kontrolü ve sağlık hizmetlerini daha fazla kullanma gibi olumsuz sağlık davranışları sergilerler. Bu nedenle düşük sağlık okuryazarlığı, önemli bir sağlık sorunu olarak değerlendirilmektedir (Amoozadeh vd., 2023). Bireylerin sağlığını ve sağlık statüsünü olumsuz etkileyen bu durumlar, düşük sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücüne sahip bireylerde daha çok görülmektedir (Dahal & Hosseinzadeh, 2019). Bu durum; kötü sağlık sonuçları, artan morbidite oranı ve daha düşük yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmiştir (Billany vd., 2023). Hastalıkların kontrol edilmesi ve önlenmesi ise sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü ile mümkün olabilmektedir (Barkhordari-Sharifabad vd., 2021). Bu nedenle, bireylerin sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü düzeylerinin iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Amoozadeh vd., 2023; Barkhordari-Sharifabad vd., 2021; Pardhan vd., 2023; Rashki Ghalenow vd., 2022). Diğer yandan, literatürde yapılan nicel çalışmalarda sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında; pozitif bir ilişkinin olduğu (Ahmadzadeh vd., 2021; Akbolat vd., 2022; Altaş vd., 2022; Dobur, 2022; Erüenal, 2017; Esen, 2022; İlhan vd., 2020; Kaplan, 2022; Neşe vd., 2021; Öztürk vd., 2018; Pazarözyurt, 2021; Pazarözyurt & Kaplan, 2023; Türkoğlu, 2016), negatif bir ilişkinin olduğu (Yüce, 2021) ve istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığı (Meraz vd., 2023; Özkaraman vd., 2018) sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiye yönelik birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu nedenle çalışmada, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkinin meta analiz yöntemiyle araştırılması amaçlanmıştır.

Ulusal literatürde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanılmamış olup uluslararası literatürde ise meta analiz çalışmalarına ulaşılmıştır (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016; Marciano vd., 2019). Literatürde yapılan bu meta analiz çalışmalarında ise diyabet hastalarında sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişki araştırılmış olup sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında; pozitif bir ilişkinin olduğu (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016) ve istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığı (Marciano vd., 2019) sonucuna ulaşılmıştır. Bu meta analiz çalışmasında ise, literatürde yapılan meta analiz çalışmalarından farklı olarak, farklı örneklem türlerinde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkinin araştırılması hedeflenmiştir. Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₁: Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında pozitif bir ilişki vardır.

Kavramsal Çerçeve

Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık okuryazarlığı, sağlık bilgisine olan ihtiyacı, uygun bilgi kaynaklarını ve bunları ilgili bilgileri almak için kullanma araçlarını belirleme becerisini içerir. Bilginin kalitesini ve belirli bir durumda uygulanabilirliğini değerlendirmek ve bu bilgiyi sağlıkla ilgili konularda uygun karar alma için analiz etmek, anlamak ve uygulamak da gereklidir. Sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlıklarını korumak ve geliştirmek için bilgiye erişme, anlama ve uygulamadaki yeteneklerini ve motivasyonlarını belirleyen bilişsel ve sosyal becerileri içerir (Ahmadzadeh vd., 2021). Bununla birlikte sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlıklarının iyileştirilmesinde, hastalıklarının önlenmesinde ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesinde katkı sağlar (Billany vd., 2023). Düşük sağlık okuryazarlığı, hastanın sağlık durumunu olumsuz etkiler, ilaca bağlılığını azaltır, doktorun önerdiği tedavi talimatlarında başarısızlığa, kötü hastalık kontrolüne ve acil servislerin ve hastane hizmetlerinin daha fazla kullanılmasına neden olur (Amoozadeh vd., 2023). Bu durum, kötü sağlık sonuçları ve mevcut sağlık hizmetlerini kullanamama ile ilişkilidir (Dahal & Hosseinzadeh, 2019). Bu nedenle, sağlık okuryazarlığına göre uyarlanmış hasta eğitimi, düşük sağlık okuryazarlığının neden olduğu bu olumsuz etkilerin giderilmesine yardımcı olabilir (Delavar vd., 2020). Diğer yandan, yüksek sağlık okuryazarlığına sahip bireylerin mevcut sağlık hizmetlerini daha az kullanma ve bilinçli sağlık kararları alma olasılıkları daha yüksektir (Butayeva vd., 2023). Bu nedenle sağlık okuryazarlığı, hastalıkların yönetiminde sağlığın belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (Barkhordari-Sharifabad vd., 2021). Dolayısıyla, sağlık okuryazarlığı; sağlık eşitsizliklerinin azaltılmasında, hastalıkların etkilerinin belirlenmesinde, etkili müdahalelerin geliştirilmesinde, hastaların tedavi süreçlerine daha fazla katılımında ve sağlık statülerinin geliştirilmesinde önemli faydalar sağlar (Rashki Ghaleenow vd., 2022; Silva vd., 2022). Bu faydaların gerçekleştirilmesinde ise bireylerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin yanı sıra bireylerin özbakım gücü düzeyleri de önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Salim vd., 2020).

Özbakım Gücü

Özbakım gücü, bireylerin bilgi, beceri ve kapasitelerine dayanarak sağlıklarına dikkat etmek için gerçekleştirdiği tüm eylemleri içerir (Zeidi vd., 2020). Bununla birlikte, özbakım gücü; bireylerin kendi hastalıklarını kontrol altına almasını, sağlıklarını ve esenliklerini korumasını ifade eder (Narayan Yadav vd., 2020). Ayrıca özbakım gücü, bireyleri hastalıkların erken semptomlarını tanıyabilmesi için gerekli becerilere sahip kılar (Shnaigat vd., 2021).

Bunların sağlanabilmesi, bireylerin pozitif sağlık davranışları sergilemesi ile mümkün olabilir (Ong-Artborirak vd., 2023). Buradan hareketle özbakım gücü, bireylerin sağlıkları ile; karar verme, problem çözme, kaynakları kullanma, hasta-sağlık hizmeti sağlayıcısı ortaklığı oluşturma ve harekete geçme becerilerini içerir (Schaffler vd., 2018). Yüksek özbakım gücü; sağlık hizmetlerinin daha az kullanılması, sağlık maliyetlerinin azalması, bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi gibi arzu edilen sağlık sonuçları ile ilişkilidir (Yu vd., 2021). Bu nedenle özbakım gücü, hastalıkların yönetiminde önemli bir bileşenidir (Tsai vd., 2022). Hastalıkların yönetiminde ise bireylerin özbakım gücü düzeyleri bireylerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinden etkilenmektedir (Ahmadzadeh vd., 2021).

Sağlık Okuryazarlığı ve Öz Bakım Gücü

Sağlık okuryazarlığı, sağlık hizmeti davranışının üç yönünü etkiler: sağlık hizmetlerine erişim ve sağlık hizmetleri kullanımı, birey-sağlık hizmeti sunucuları arasındaki etkileşimi ve özbakım gücü (Salim vd., 2020). Bununla birlikte, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü; hastalıkların yönetiminde, sağlıklı yaşam tarzı davranış değişikliğinde, tedavi süreçlerine aktif birey katılımının sağlanmasında, tedaviye bağlılığın artırılmasında, sağlık statüsünün ve sonuçlarının iyileştirilmesinde, yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde, mortalitenin azaltılmasında, sağlık hizmeti sunucularına olan güvenin artırılmasında, sağlık hizmetlerinin daha az kullanılmasında ve sağlık maliyetlerinin azaltılmasında katkı sağlar (Narayan Yadav vd., 2020; Tsai vd., 2022; Yu vd., 2021; Zeidi vd., 2020). Diğer yandan, bu katkılar düşük sağlık okuryazarlığına ve özbakım gücüne sahip bireylerde görülememektedir (Dahal & Hosseinzadeh, 2019). Literatürde yapılan randomize kontrol çalışmalarında (Amoozadeh vd., 2023; Barkhordari-Sharifabad vd., 2021; Pardhan vd., 2023; Rashki Ghaleenow vd., 2022), bu bireylerin sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü düzeylerinin iyileştirilmesi önerilmektedir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı, hastalıkların etkili yönetiminde özbakım gücünün önemli bir faktörü olarak değerlendirilmektedir (Shnaigat vd., 2021). Literatürde yapılan sistematik derleme çalışmaları ise (Babatunde vd., 2023; Billany vd., 2023; Buteyeva vd., 2023; Cabellos-Garcia vd., 2018; Dahal & Hosseinzadeh, 2019; Delavar vd., 2020), sağlık okuryazarlığının özbakım gücünü pozitif etkilediğini göstermiştir. Dolayısıyla sağlık okuryazarlığı, özbakım gücünün belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (Kim vd., 2022).

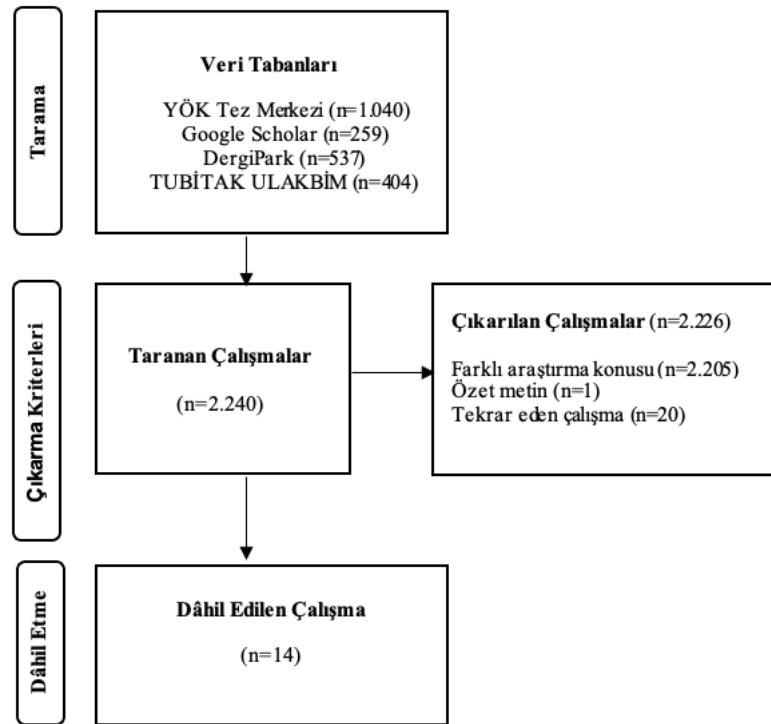
Gereç ve Yöntem

Çalışma, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran meta analiz yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Meta analiz yöntemi, araştırma konusu ile ilgili

birbirinden farklı sonuçların olduğu durumlarda literatüre kanıta dayalı sonuçlar ortaya konulmak istenildiği durumlarda kullanılır (Siddaway vd., 2019).

Ekleme ve Çıkarma Kriterleri

Literatürde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara; “sağlık okuryazarlığı/health literacy, özbakım gücü/self-care ability” anahtar kelimeleri kullanılarak 1 Ocak–28 Temmuz 2023 tarihleri arasında YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, DergiPark ve TUBİTAK ULAKBİM veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışmada “Türkçe ve/veya İngilizce yayın dilinde, makale, tez ve bildiri yayın türünde, tam metne ulaşılabilen, nicel araştırma yöntemi kapsamında Türkiye’de gerçekleştirilen ve sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar” olarak belirlenen kriterleri sağlayan çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu kriterleri sağlamayan çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu süreç PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta Analysis) akış diyagramı kullanılarak Şekil 1’de gösterilmiştir (Page vd., 2021).

Şekil 1. Akış Diyagramı

Araştırma kapsamında ulaşılan 2.240 çalışmadan 14’ü çalışma kapsamına dâhil edilmiştir (Şekil 1). Dâhil edilen bu çalışmaların özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Türkiye’de konu ile ilgili ulaşılan ilk çalışmanın 2016 yılında son yapılan çalışmanın ise 2023

yılında yapılması nedeni ile çalışmaların 2016-2023 yılları arasını kapsadığı, çalışmaların makale (n=5), tez (1 tıpta uzmanlık tezi ve 6 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 7 tez çalışması) ve bildiri yayın türünde (n=2) olduğu, Türkçe (n=12) ve İngilizce (n=2) yayın dilinde olduğu, tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yönteminde gerçekleştirildiği ve toplam 4.015 birey üzerinde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkinin araştırıldığı tespit edilmiştir. Araştırmanın örnekleme dâhil edilen bu bireyler; kalp yetmezliği, hipertansiyon, diyabet ve kanser hastalığı olan kronik hastalardan, gebelerden ve yetişkinlerden oluşmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Dâhil Edilen Çalışmaların Özellikleri

No	Yazarlar	Yayın Yılı	Yayın Türü	Çalışma Tasarımı	Yayın Dili	Örneklem Türü	Örneklem Büyüklüğü
1	Yüce 2021	2021	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Kalp yetmezliği hastaları	120
2	Erüenal 2017	2017	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Kalp yetmezliği hastaları	110
3	Türkoğlu 2016	2016	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Yetişkinler	620
4	Esen 2022	2022	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Hipertansiyon hastaları	210
5	Kaplan 2022	2022	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Diyabet hastaları	187
6	Pazarözyurt 2021	2021	Yüksek lisans tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Gebeler	500
7	Dobur 2022	2022	Tıpta uzmanlık tezi	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Diyabet hastaları	220
8	Pazarözyurt ve Özkan 2023	2023	Makale	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Gebeler	500
9	Akbolat vd 2022	2022	Makale	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Kronik hastalar	300
10	Neşe vd 2021	2021	Makale	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Diyabet hastaları	100
11	Öztürk vd 2018	2018	Bildiri	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Yetişkinler	500
12	İlhan vd 2020	2020	Makale	Tanımlayıcı ve kesitsel	İngilizce	Kanser hastaları	207
13	Altaş vd 2022	2022	Makale	Tanımlayıcı ve kesitsel	İngilizce	Diyabet hastaları	330
14	Özkaraman vd 2018	2018	Bildiri	Tanımlayıcı ve kesitsel	Türkçe	Kanser hastaları	111

İstatistiksel Analiz

Verilerin analizinde Comprehensive Meta Analysis Versiyon 4 programı kullanılmıştır. Etki büyüklüğünün hesaplanmasında, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi incelemek için, korelasyon etki büyüklüğü kullanılmıştır (Bowman, 2012). Korelasyon etki

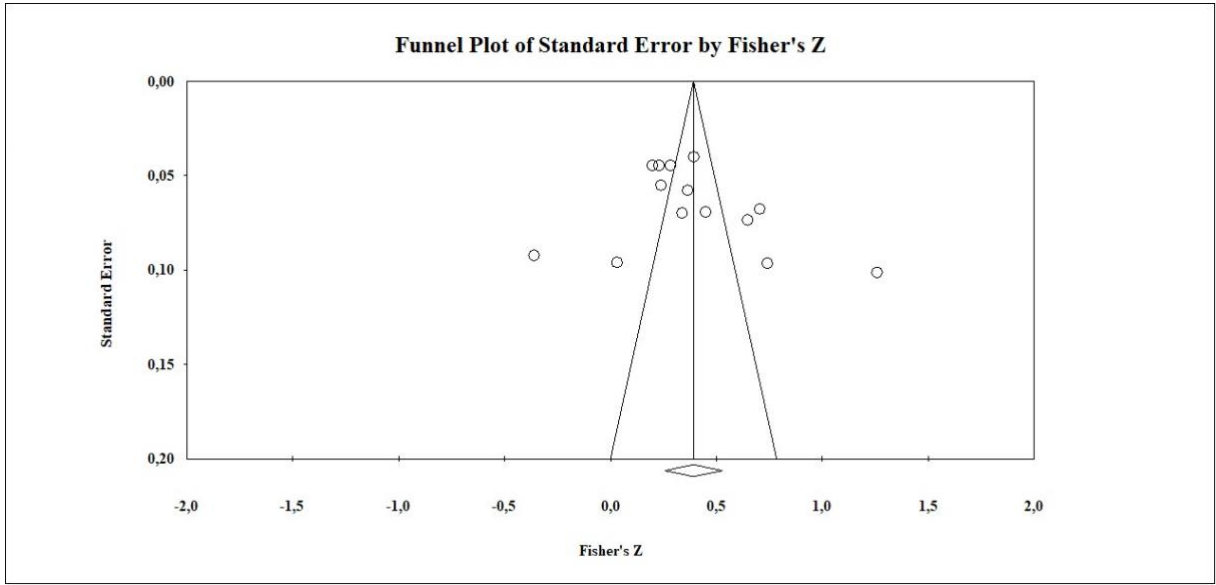
büyüklüğü normal dağılım göstermediğinden dolayı bu etki büyüklüklerinin Fisher Z'ye dönüştürümü yapılmış ve aşağıdaki formül kullanılmıştır (Borrenstein vd., 2009):

$$\text{Etki Büyüklüğü} = 5 \ln\left(\frac{1+r}{1-r}\right), \text{ Varyans} = \frac{1}{n-3}, \text{ Standart Hata} = \sqrt{\text{Varyans}}.$$

Yapılan meta analizde; heterojenitenin istatistiksel olarak anlamlı ($Q=238,44$; $sd=13$; $p<0,001$), yüksek heterojenitenin ($I^2>0,75$) ve çalışmalar arası varyansın olması ($T>0,20$) nedeniyle ortak etki büyüklüğünün hesaplanmasında rastgele etki modeli kullanılmıştır (Tablo 2) (Michael vd., 2019).

Yayın Yanlılığı

Yayın yanlılığına yönelik huni grafiği Şekil 2'de gösterilmiştir. Çalışmada, huni grafiğinin asimetrik bir görünüme sahip olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 2) (Choi & Lam, 2016). Egger regresyon testi ise yayın yanlılığının olmadığını göstermiştir ($t=1,05$; $p=0,16$) (Egger vd., 1997).

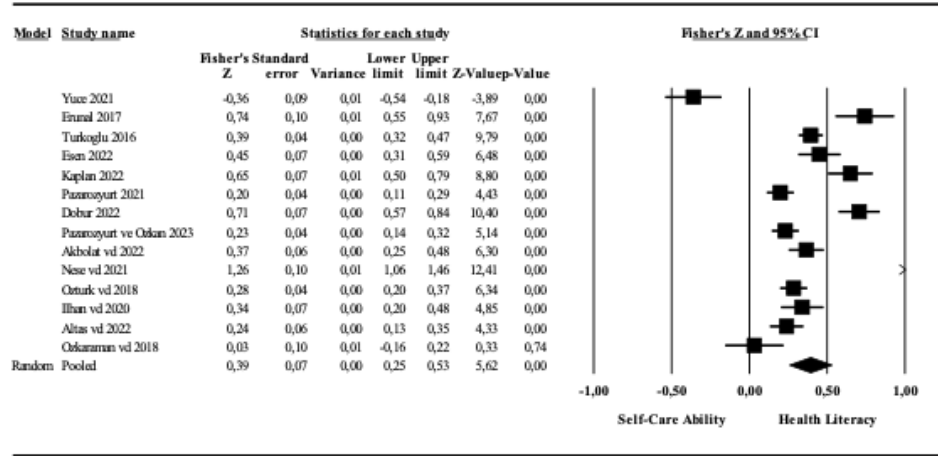
Şekil 2. Huni Grafiği

Sınırlılıklar

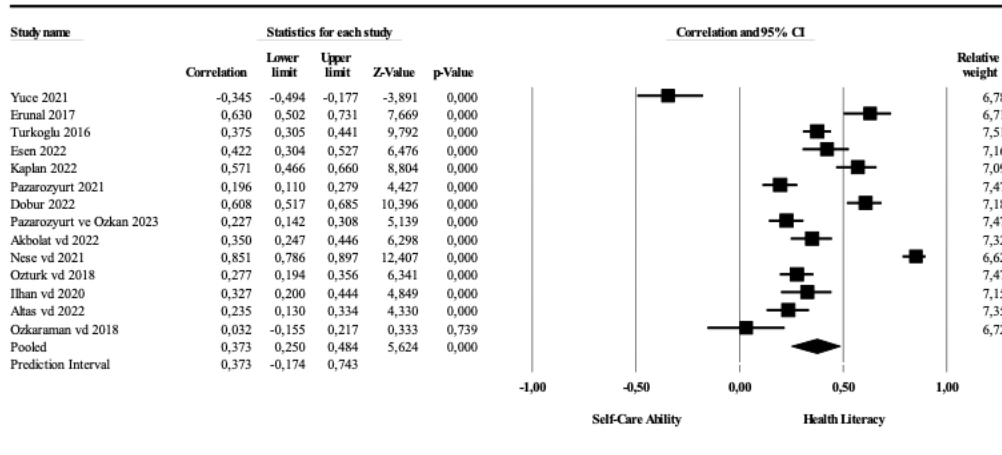
Çalışma, araştırma kapsamına dâhil edilen sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran tanımlayıcı ve kesitsel çalışmalardan elde edilen veriler ile sınırlıdır. Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörlerin analiz edilmemesi çalışmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Bulgular

Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların etki büyüklükleri Şekil 3 ve Şekil 4'te yer alan orman grafiklerinde gösterilmiştir.

Şekil 3. Orman Grafiği (Fisher Z)

*Pooled: Rastgele etki modeline göre ortak etki büyüklüğü.

Şekil 4. Orman Grafiği (Korelasyon)*

Orman grafiği; 12 çalışmada sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ($p < 0,05$), 1 çalışmada sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ($p < 0,05$) ve 1 çalışmada ise sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığını ($p > 0,05$) göstermektedir (Şekil 3).

Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi gösteren meta analiz sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Meta Analiz Sonuçları

k	M	% 95 GA		Z	M_p	Q	sd	Q_p	I²	T²
14	0,37	0,25	0,48	5,62	0,000	238,44	13	0,000	94,55	0,06

k: Çalışma sayısı, M: Rastgele etki modeli, GA: Güven aralığı, z: Standart normal dağılım, M_p: Ortak etki büyüklüğüne ait p değeri, Q: Cochran heterojenlik testi, sd: Serbestlik derecesi, Q_p: Cochran heterojenlik testine ait p değeri, I²: Heterojenlik miktarı, T²: Çalışmalar arası varyans.

*p<0,001

Meta analiz sonuçları, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında istatistiksel olarak orta düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (M=0,37; %95 GA=0,25-0,48; p<0,001) (H₁ hipotezi kabul) (Tablo 2, Şekil 4).

Tartışma ve Sonuç

Sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran bu meta analiz çalışmasına 14 çalışma (Akbolat vd., 2022; Altaş vd., 2022; Dobur, 2022; Erüenal, 2017; Esen, 2022; İlhan vd., 2020; Kaplan, 2022; Neşe vd., 2021; Özkaraman vd., 2018; Öztürk vd., 2018; Pazarözyurt, 2021; Pazarözyurt & Kaplan, 2023; Türkoğlu, 2016; Yüce, 2021) dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamına dâhil edilen bu çalışmaların; 2016-2023 yılları arasında, çalışmaların makale, tez ve bildiri yayın türünde, Türkçe ve İngilizce yayın dilinde ve tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yönteminde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte çalışmada; kalp yetmezliği, hipertansiyon, diyabet ve kanser hastalığı olan kronik hastalarda, gebelerde ve yetişkinlerde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürde yapılan meta analiz çalışmalarında ise; tanımlayıcı ve kesitsel, kohort veya randomize kontrol araştırma yöntemi türünde gerçekleştirilen makale türündeki çalışmalarda diyabet hastalarının sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişki araştırılmıştır (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016; Marciano vd., 2019). Araştırma kapsamına dâhil edilen çalışmaların yayın türü ve örneklem türü dikkate alındığında literatürde yapılan meta analiz çalışmalarına (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016; Marciano vd., 2019) göre yapılan bu meta analiz çalışmasının kapsamının daha geniş olduğu söylenebilir. Diğer yandan, bu meta analiz çalışması tanımlayıcı ve kesitsel çalışmalarla sınırlıdır. Bu nedenle araştırmacılara sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkinin araştırılmasına yönelik vaka kontrol, kohort ve randomize kontrol yöntem türünde çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Literatürde yapılan nicel çalışmalarda sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında; pozitif bir ilişkinin olduğu (Ahmadzadeh vd., 2021; Akbolat vd., 2022; Altaş vd., 2022; Dobur,

2022; Erüenal, 2017; Esen, 2022; İlhan vd., 2020; Kaplan, 2022; Neşe vd., 2021; Öztürk vd., 2018; Pazarözyurt, 2021; Pazarözyurt & Kaplan, 2023; Türkoğlu, 2016), negatif bir ilişkinin olduğu (Yüce, 2021) ve istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığı (Meraz vd., 2023; Özkaraman vd., 2018) sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiye yönelik birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Ulusal literatürde sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanılmamış olup uluslararası literatürde ise meta analiz çalışmalarına ulaşılmıştır (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016; Marciano vd., 2019). Literatürde yapılan meta analiz çalışmalarında ise sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016). Diğer yandan, Marciano vd. (2019) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında ise sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında pozitif bir ilişkinin olduğu; ancak elde edilen bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan meta analiz çalışmalarında da sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiye yönelik birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte literatürde yapılan meta analiz çalışmalarında yayın yanlılığı analizi sonuçlarına bakıldığında ise yayın yanlılığının olmadığı (Guo vd., 2020), yayın yanlılığının olduğu (Kim & Lee, 2016) ve yayın yanlılığı analizinin yapılmadığı (Marciano vd., 2019) görülmüştür. Meta analiz çalışmalarında özellikle yayın yanlılığının olması araştırma sonuçları ile ilgili yanlılığa neden olabilir (Alinaghi & Reed, 2018). Yapılan bu meta analiz çalışmasında ise sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meta analizde ulaşılan bu sonuç literatürde yapılan meta analizlerde (Guo vd., 2020; Kim & Lee, 2016) ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Diğer yandan çalışmada ulaşılan sonuç, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörleri göstermemektedir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, araştırmacılara bu faktörlerin araştırılmasına yönelik meta analiz çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Çalışmada, Egger regresyon testine göre yayın yanlılığı saptanmamıştır. Bu durum araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini pozitif etkilemiştir (Egger vd., 1997).

Sonuç olarak, çalışmada sağlık okuryazarlığının özbakım gücünü pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan bu sonuç, sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücünün bireylerin sağlık statüsünün ve sonuçlarının iyileştirilmesinde etkili olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, bireylerin sağlık okuryazarlığı ve özbakım gücü düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Finansal Destek

Çalışma kapsamında finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum ya da kuruluş arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ahmadzadeh, I., Abdekhoda, M., & Bejani, M. (2021). Improving self-care management in patients with breast cancer through health literacy promotion. *Ethiopian Journal of Health Sciences*, 31(1), 85-90. <http://doi.org/10.4314/ejhs.v31i1.10>
- Akbolat, M., Buket Doğanyigit, P. B., & Amarat, M. (2022). Sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesine etkisinde özbakım gücünün aracı rolü. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 69-75. <http://doi.org/10.53424/balikesirsbd.976062>
- Alinaghi, N., & Reed, W. R. (2018). Meta analysis and publication bias: How well does the fat-pet-peese procedure work. *Research Synthesis Methods*, 9(2), 285–311. <http://doi.org/10.1002/jrsm.1298>
- Altaş, Z. M., Hıdıroğlu, S., Solmaz, C., El Qadiri, I. M., Bolhassani, I., Yalçın, H. D., Bozan, F., Rasheed, E., Kesen, C. H., & Şahin, M. (2022). The association between electronic health literacy and self-care management in adults with type-2 diabetes. *Progress in Health Sciences*, 12(2), 14-19. <http://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1734>
- Amoozadeh, B., Parandeh, A., Khamseh, F., & Goharrizi, M. A. S. B. (2023). The effect of culturally appropriate self-care intervention on health literacy, health-related quality of life and glycemic control in Iranian patients with type 2 diabetes: A controlled randomized clinical trial. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 28(3), 293-299. http://doi.org/10.4103/ijnmr.ijnmr.391_20
- Babatunde, O. O., Corp, N., Shivji, N., Rowlands, G., Quicke, J., Healey, E. L., Protheroe, J., & van der Windt, D. A. (2023). Interventions for supporting self-management in people with musculoskeletal pain, including focus on varying levels of health literacy: A systematic overview of reviews. *Health Open Research*, 5, 2. <http://doi.org/10.12688/healthopenres.13151.1>
- Barkhordari-Sharifabad, M., Saberinejad, K., & Nasiriani, K. (2021). The effect of health literacy promotion through virtual education on the self-care behaviors in patients with heart failure: A clinical trial. *Journal of Health Literacy*, 1(6), 51-60. <http://doi.org/10.22038/jhl.2021.56956.1159>
- Billany, R. E., Thopte, A., Adenwalla, S. F., March, D. S., Burton, J. O., & Graham-Brown, M. P. (2023). Associations of health literacy with self-management behaviours and health outcomes in chronic kidney disease: A systematic review. *Journal of Nephrology*, 36, 1267–1281. <http://doi.org/10.1007/s40620-022-01537-0>
- Borrenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*. John Wiley & Sons.
- Bowman, N. A. (2012). Effect sizes and statistical methods for meta-analysis in higher education. *Research in Higher Education*, 53, 375-382. <http://doi.org/10.1007/s11162-011-9232-5>
- Butayeva, J., Ratan, Z. A., Downie, S., & Hosseinzadeh, H. (2023). The impact of health literacy interventions on glycemic control and self-management outcomes among type 2 diabetes mellitus: A systematic review. *Journal of Diabetes*, 1-12. <http://doi.org/10.1111/1753-0407.13436>
- Cabellos-Garcia, A. C., Martinez-Sabater, A., Castro-Sanchez, E., Kangasniemi, M., Juarez-Vela, R., & Gea-Caballero, V. (2018). Relation between health literacy, self-care and adherence to treatment with oral anticoagulants in adults: A narrative systematic review. *BMC Public Health*, 18, 1-12. <http://doi.org/10.1186/s12889-018-6070-9>
- Choi, S. W., & Lam, D. M. H. (2016). Funnels for publication bias—have we lost the plot? *Anaesthesia*, 71(3), 338-341. <http://doi.org/10.1111/anae.13355>
- Dahal, P. K., & Hosseinzadeh, H. (2020). Association of health literacy and diabetes self-management: A systematic review. *Australian Journal of Primary Health*, 25(6), 526-533. <http://doi.org/10.1071/PY19007>
- Delavar, F., Pashaeypoor, S., & Negarandeh, R. (2020). The effects of self-management education tailored to health literacy on medication adherence and blood pressure control among elderly people with primary hypertension: A randomized controlled trial. *Patient Education and Counseling*, 103(2), 336-342. <http://doi.org/10.1016/j.pec.2019.08.028>
- Dobur, H. C. (2022). *Dişabet öz yönetimi ile sağlık okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Tıpta uzmanlık tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi].
- Egger, M., Smith, G. D., Schneider, M., & Minder, C. (1997). Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test. *Bmj*, 315, 629-634. <http://doi.org/10.1136/bmj.315.7109.629>
- Erünal, M. (2017). *Kalp yetersizliği hastalarında sağlık okuryazarlığının öz bakıma etkisi* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Esen, K. (2022). *Birinci basamak sağlık merkezlerine başvuran hipertansiyon hastalarında sağlık okuryazarlığı ve öz-bakım yönetimi ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi].
- Guo, X. M., Zhai, X., & Hou, B. R. (2020). Adequacy of health literacy and its effect on diabetes self-management: A meta-analysis. *Australian Journal of Primary Health*, 26(6), 458-465. <http://doi.org/10.1071/PY20079>

- İlhan, N., Gencer, S., Özdemir, Ö. & Maviyildiz, S. (2020). The relationship between health literacy and illness self-care management in Turkish patients with cancer. *Oncology Nursing Forum*, 47(3), E73-E85. <http://doi.org/10.1188/20.ONF.E73-E85>
- Kaplan, B. (2022). *Tip II diyabetlilerde sağlık okuryazarlığının diyabet öz yeterlilik ve ayak öz bakımına etkisi* [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi].
- Kim, K., Yang, Y., Wang, Z., Chen, J., Barandouzi, Z. A., Hong, H., Han, H. R., & Starkweather, A. (2022). A systematic review of the association between health literacy and pain self-management. *Patient Education and Counseling*, 105(6), 1427-1440. <http://doi.org/10.1016/j.pcc.2021.09.037>
- Kim, S. H., & Lee, A. (2016). Health-literacy-sensitive diabetes self-management interventions: A systematic review and meta-analysis. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 13(4), 324-333. <http://doi.org/10.1111/wvn.12157>
- Marciano, L., Camerini, A. L., & Schulz, P. J. (2019). The role of health literacy in diabetes knowledge, self-care, and glycemic control: A meta-analysis. *Journal of General Internal Medicine*, 34, 1007-1017. <http://doi.org/10.1007/s11606-019-04832-y>
- Meraz, R., Caldwell, E. P., & McGee, J. S. (2023). The relationships among health literacy, patient activation, and self-care behaviors in adults with heart failure: A cross sectional study. *SAGE Open*, 13(1), 1-11. <http://doi.org/10.1177/21582440231163779>
- Michael, H., Thornton, S., Xie, M., & Tian, L. (2019). Exact inference on the random-effects model for meta-analyses with few studies. *Biometrics*, 75(2), 485-493. <http://doi.org/10.1111/biom.12998>
- Narayan Yadav, U., Lloyd, J., Hosseinzadeh, H., Baral, K. P. & Harris, M. F. (2020). Do chronic obstructive pulmonary diseases (COPD) self-management interventions consider health literacy and patient activation? A systematic review. *Journal of Clinical Medicine*, 9(3), 646-663. <http://doi.org/10.3390/jcm9030646>
- Neşe, A., Bakır, E., Bağlama, S. S., & Karasu, F. (2021). Tip 2 diyabet hastalarında sağlık okuryazarlığı düzeyinin diyabet öz bakımı üzerine etkisi: Klinik tabanlı bir çalışma. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 112-119. <http://doi.org/10.5336/healthsci.2020-74281>
- Ong-Artborirak, P., Seangpraw, K., Boonyathee, S., Auttama, N., & Winaiprasert, P. (2023). Health literacy, self-efficacy, self-care behaviors, and glycemic control among older adults with type 2 diabetes mellitus: A cross-sectional study in Thai communities. *BMC Geriatrics*, 23, 297. <http://doi.org/10.1186/s12877-023-04010-0>
- Özkaraman, A., Uzgör, F., Dügüm, Ö. & Peker, Ş. (2018, Mart). *Kanserde sağlık okur-yazarlığının öz yeterlilik ve yaşam kalitesine etkisi*. [Poster bildirisi]. 7. Türk Tıbbi Onkoloji Kongresi, Türkiye.
- Öztürk, Y. E., Kırac, R. & Kavuncu, B. (2018, Ekim, 22-24). *Sağlık okuryazarlığı ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Sözel bildirisi]. 2nd International Social and Educational Sciences Symposium, Türkiye.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akkl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372, n71. <http://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Pardhan, S., Upadhyaya, T., Smith, L., Sharma, T., Tuladhar, S., Adhikari, B., Kidd, J., & Sapkota, R. (2023). Individual patient-centered target-driven intervention to improve clinical outcomes of diabetes, health literacy, and self-care practices in Nepal: A randomized controlled trial. *Frontiers in Endocrinology*, 14, 1076253. <http://doi.org/10.3389/fendo.2023.1076253>
- Pazarözyurt, A. (2021). *Gebelerin sağlık okuryazarlığı ile öz bakım gücü arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Pazarözyurt, A., & Özkan, H. (2023). Gebelerin sağlık okuryazarlığı ile öz bakım gücü arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 5(1), 91-102. <http://doi.org/10.54061/jphn.1154752>
- Rashki Ghalenow, H., Nikpeyma, N., Kazemnejad, A., Ansari, M., & Pashaeypoor, S. (2022). Effect of educational program based on health literacy index on self-care ability among older adults: A randomized clinical trial. *International Journal of Preventive Medicine*, 13, 1-7. http://doi.org/10.4103/ijpvm.IJPVM_506_20
- Salim, H., Ramdzan, S. N., Ghazali, S. S., Lee, P. Y., Young, I., McClatchey, K., & Pinnock, H. (2020). A systematic review of interventions addressing limited health literacy to improve asthma self-management. *Journal of Global Health*, 10(1), 010428. <http://doi.org/10.7189/jogh.10.010428>
- Schaffler, J., Leung, K., Tremblay, S., Merdsoy, L., Belzile, E., Lambrou, A., & Lambert, S. D. (2018). The effectiveness of self-management interventions for individuals with low health literacy and/or low income: A descriptive systematic review *Journal of General Internal Medicine*, 33, 510-523. <http://doi.org/10.1007/s11606-017-4265-x>

- Shnaigat, M., Downie, S., & Hosseinzadeh, H. (2021). Effectiveness of health literacy interventions on COPD self-management outcomes in outpatient settings: A systematic review. *COPD: Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease*, 18(3), 367-373. <http://doi.org/10.1080/15412555.2021.1872061>
- Siddaway, A. P., Wood, A. M., & Hedges, L. V. (2019). How to do a systematic review: a best practice guide for conducting and reporting narrative reviews, meta-analyses, and meta-syntheses. *Annual Review of Psychology*, 70, 747-770. <http://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-102803>
- Silva, M. A. S., Lima, M. C. L., Dourado, C. A. R. O. & Andrade, M. S. (2022). Aspects related to health literacy, self-care and compliance with treatment of people living with HIV. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 56, e20220120. <http://doi.org/10.1590/1980-220X-REEUSP-2022-0120en>
- Tsai, M. D., Tsai, J. P., Chen, M. L., & Chang, L. C. (2022). Frailty, health literacy, and self-care in patients with chronic kidney disease in Taiwan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(9), 5350. <http://doi.org/10.3390/ijerph19095350>
- Türkoğlu, Ç. (2016). *Sağlık okuryazarlığı ile öz bakım gücü düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi: Isparta ili örneği* [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi].
- Yu, P. S., Tsai, Y. C., Chiu, Y. W., Hsiao, P. N., Lin, M. Y., Chen, T. H., Wang, S. L., Kung, L. F., Hsiao, S. M., Hwang, S. J., & Kuo, M. C. (2021). The relationship between subtypes of health literacy and self-care behavior in chronic kidney disease. *Journal of Personalized Medicine*, 11(6), 447. <http://doi.org/10.3390/jpm11060447>
- Yüce, N. (2021). *Kalp yetmezliği hastalarında sağlık okuryazarlığı, sağlık davranışları ve öz bakım arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Zeidi, I. M., Morshedi, H., & Otaghvar, H. A. (2020). A theory of planned behavior-enhanced intervention to promote health literacy and self-care behaviors of type 2 diabetic patients. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 61(4), E601-E613. <http://doi.org/10.15167/2421-4248/jpmh2020.61.4.1504>